Десь під осінь, коли повітря запахне першими холодками, починають молоді півні битись поміж собою. Спершу злегка чубляться, так собі — налетить один на одного, клюне дзьобом і одскочить. Далі бігають разом, гребуться в смітті, ніби нічого не трапилося; пробують співати — напружиться, випнувши худі груди, настовбурчить пір'я, ріденький хвіст намагається розпушити й хрипко скрикує. Співу ще того ніякого, іноді сам лише шепіт із горла виривається, а молодому півневі й після того шепоту почувається гордо й незалежно. Бо деякі кури закудкудакали уважно, а старий півень то й голову задер, прислухаючись... А потім знову підскочить один молоденький до другого, знову своїм дзьобом клюне його, ніби ненароком, і одійде.

Битись по-справжньому починають пізніше. Коли підростуть, коли сили наберуться, коли голоси зміцніють. І не такі ще в них голоси, щоб було що послухати, та все ж не тільки на власному обійсті чути, а й на сусідньому.

Сухо й тепло, літає бабине літо, перечіплюючись через ворини, а небесна баня, ще недавно така блакитна, посизіла й попустельнішала...

На городах копають картоплю, у полі — цукрові буряки, різного птаства поменшало, бо повідлітало воно. Свійські гуси, цілий день пропадаючи на ставу, ввечері ідуть-ідуть додому, а потім зірвалися, залопотіли крильми над самою дорогою, і тільки одне чи двоє не в силі злетіти, плентають підбігцем і тривожно кричать... У молодих півнів понабрякали кров'ю гребені, ходять вони вже не так, як раніше,— з опущеними в землю головами, бо вишукують там якийсь наїдок,— а підносять голови вгору, задерикувато позираючи на всенький білий світ. І якщо зчіплюються один з одним, то ніхто не пробує тікати, а б'ються вперто, запекло. Цілять у голову, в гребінь, в око, і коли закривавиться, то норовлять неодмінно влучити в закривавлене місце. Розбіжаться на коротку відстань, стануть навпроти і, впираючись дзьобами в землю, спопеляють одне одного ненависними поглядами. Скільки люті у їхніх позах, скільки рішучості не поступитись і перемогти! Ось знову ринулися

вперед, котрийсь із розгону перелетів над супротивником, ось знову зайняли свої бойові позиції.

— Та розжени їх, ну! — кричать тобі з хати.— Чого дивишся?

Береш хворостину, шмагаєш півнів, а потім кидаєшся за ними навздогін, бо не розбігаються вони врозтіч. І варто відійти тобі, як знову вже пролітають один над одним або повчіплюються дзьобами в гребені й так ходять, бо жоден не хоче відпускати.

— Ти знов дивишся? Злови того, що задирається, і в хлів посади, нехай охолоне!

Біжиш, ловиш і садиш... Бранець у твоїх руках стає на, диво плохенький, а в темному хліві заклякне в кутку і боїться навіть обізватись. Зате той, що лишився на волі, почувається переможцем, покрикує весело й прислухається, чи не відповість йому недавній супротивник. ,

Не доведи господи, коли, б'ючись, один півень підіб'є другому око. Тоді вже для підсліпуватого біда! Кожен норовитиме його дзьобнути, і всі заходитимусь із того боку, з якого він нічого не бачить. І якби ж той підбитий та розумніший був, якби він чи гурту уникав, чи тікав,— а то ж ні, завжди ладен зчепитися, завжди готовий чубитись, і завжди йому найбільше перепадає. Ходить закривавлений, уже в нього не підгарля, а клоччя висить, уже в нього не гребінь, а суцільна рана, поранені крила,— проте й він, коли нападають, стає в бойову позицію, низько нахиляючи голову до землі й зрячим оком намагаючись не прогавити моменту нападу. Шкода тоді дивитися на нього — і водночас викликає захват, що не здається, не відступає, що пташина честь дорожча йому за життя.

Ну, здається ж, домашня птиця, що зростає в хліві, що в гною порпається, а, дивися, й вона почувається птицею, здатною постояти за себе до кінця.

— Не можу дивитись, як вони б'ються,— не раз говориться в хаті.— Уже, либонь, живого місця нема, а воно лізе й лізе одне на одного, а воно б'ється, господи...

— Що, зарізати? Рано ще різати, бо наїдку з нього ніякого, сама лише злість...

— Поскльовують же один одного, й звідки те все береться?

Півник, з-поміж рябої та червонястої масті, удався один білий-пребілий. Невеличкий був, стрункий, співати зовсім не вмів — голосом не вийшов. Хоче заспівати, а з горла саме тільки кашляння булькає, ніби вдавився. Били його всі, кому не ліньки. Налетить, учепиться, б'є грудьми, крильми, ногами, за гребінь скубе, а півень білий спершу й не знав, що треба оборонятись. А потім захищатися почав. І коли став захищатися, то геть зовсім зненавиділи його молоді півні, навіть старі кури пробували клюнути. Ходив білий півень завжди скалічений, поранений — і ніколи білим не здавався, а просто брудним.

Якось побачили ми його надворі без гребеня — хтось одірвав у бійці. Пройде білий півень по обійстю й присяде, так знесилів. Занесли ми його на горище, поставили в черепку води, насипали біля черепка зерна — їж, пий та одужуй. Півень кілька днів не рухався з місця, проте воду пив і зерно потроху скльовував. За якийсь час оклигав, і його можна було випустити надвір.

Тут і знову все почалося...

— Ото ж дурний! — говорилося в хаті.— Коли б'ють тебе, коли всі насідають, то чого комизитись? Чого до гурту пертися? Не лізь, не прись! Ходи збоку, пасися збоку, не встрявай у колотнечу, бо що з тебе залишиться?

Проте білий півень не міг чути отих порад. А якби й чув, то, либонь, не прислухався б. Його так і тягло в гурт, а коли на нього насідали, то він і не думав тікати, а, навчившись боронитися, захищався вперто й несамовито.

— Ну куди йому проти всіх! Його ненавидять, а він з усіма б'ється. Не вистоїть, навіть якби сам бог помагав. Продати його чи в борщ обпатрати?

Не продали, бо хто таке костомашшя худе купить? Не обпатрали, бо то не борщ удасться, а сльози. Нехай трохи підросте, тоді вже. Якщо сам не вміє шануватися, то розуму не додаси.

І до зими білий півень так виріс, так роздався, що на нього було любо глянути. Вже почали його боятися інші півні, а коли на обійстя заходив сусідський — здоровий, червоний, з міцними шпорами, то білий налітав на нього грозою, збивав грудьми з ніг, і червонястий, злякано покрикуючи, тікав і не оглядався. І ніхто вже не думав білого півня ні продавати, ні в борщ патрати, зате інших і попродавали, й попатрали. І ні в кого не було такого славного білого півня, як оцей, котрий ще зовсім недавно ходив усіма битий і кривджений, котрого на горищі виходжували від ран.

І голос у нього з'явився раптом сурмистий і переливчастий, ніби хтось наворожив білому півневі. Ото йде-йде поміж своїх рябих та зозулястих і раптом спинився, груди звів догори, голову вище, напружився та й завів протяжно й солодко, наче аж зомліваючи в своєму співі. Потім замре, прислухаючись, і вже крильми своїми гордо розмахує, б'є ними, і весь такий він задоволений, запишався так, що спробуй не всміхнися з радості за нього!

Бо славно-таки співав. Уночі раптом проснешся і думаєш: що тебе збудило? Аж знову з хліва долинає приглушений стінами голос. І тоді ще полеж трохи з розплющеними очима й почуєш — а, їй-богу, почуєш! — як

опівночі відповідає йому сусідський, далі ще якийсь прокинувся, теж озвався... І коли додому йдеш, то з-поміж співів інших півнів неодмінно вирізниш голос свого, бо якийсь повний у нього спів і золотистий, сонячний.

Усі вже знали нашого півня — і що білий, і голос такий. Приходили до нас позичати яйця — може, свого матимуть. Проте ні в кого чомусь не вилуплювався білий півник.

А найкраще він співав навесні. Коли зласкавлювалося небо й повітря, коли далина випогоджувалася. Вже сніги розтанули, а по городу ще не пройдеш, бо грузько; ще й трави тої зеленої нема, лише бліді її шпичаки випинаються з-під торішньої; ще вдосвіта земля парує біло й легко. І наче разом із тими шпичаками, що пнуться догори, та разом із парою, що мріє над городами чорними та низькими, ще води повними, злинають над селом голоси півнів. То в одному, то в другому місці, краще чи гірше, а повсюди завзято й натхненно спливає вгору їхній спів. Ніби одвічний спів теплу й відродженню, сонцю й весні. І в лагідний такий день уже не капле зі стріх, стежки перед очима сохнуть, і хоч ніхто ще не білить хат, а стіни їхні посвіжішали, ніби хто пройшов по них щіткою. Вітру нема, хмари не пливуть, дерева не колишуться,— спокій і мир, промінням усе залито й виповнено вщерть.

А півні співають — од ранку до вечора, по всенькому селу. І вже немає місця в тобі недавньому суму, немає місця печалі, що біліла в твоїй душі великими зимовими снігами, а свіжо й чисто зеленіє радість, як оті перші голки молодої трави... По обійстю походжає білий півень, білий-білий, тільки гребінь у нього червоний, до чорноти червоний, і, гордо випроставшись, співає діловито й захоплено. Й у відповідь — там і там озвалися, полинули над селом осанна весні, плодоносній землі, відродженню.

...І зараз варто заплющити очі та прислухатись до свого єства — і можна почути золотий голос білого півня, якого не вбили дужчі, який вистояв і став сурмачем досвітку й ранкової зорі.